

**BILIMLENDIRIW SAPASÍN ARTTIRIWĐÍN ÁHMIYETLI FAKTORÍ SÍPATÍNDÁ
SUMMATIV BAHALAWĐÍN NÁTIYJELILIGI HÁM ABZALLÍLARÍ**

Amanbaev Muratbay Abdimuratovich – *docent*

amanbaevmuratbay@gmail.com

Yesanova Sapura Tazabayevna – *assistent oqıtwshı*

esanovasapura@gmail.com

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ПРЕИМУЩЕСТВ СУММАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ
НА ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ**

Аманбаев Муратбай Абдимуратович – *доцент*

Ещанова Сапура Тазабаевна – *ассистент преподаватель*

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**EFFICIENCY AND ADVANTAGES OF SUMMATIVE ASSESSMENT
AS A FACTOR IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION**

Amanbaev Muratbay Abdimuratovich – *Associate Professor*

Eshanova Sapura Tazabayevna – *assistant teacher*

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: summativ baholash, ta'lim sifati, baholash tizimi, o'quv natijalari, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik diagnostika.

Rezyume. Maqolada summativ baholashning ta'lim jarayonidagi o'rni, uning o'quv natijalarini baholashdagi ahamiyati va ta'lim sifatiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda summativ baholashning nazariy asoslari, xalqaro tajriba va zamonaviy ta'lim tizimlarida qo'llanilishi o'rganilgan. Natijalar summativ baholash ta'lim natijalarini ob'ektiv aniqlash, ta'lim sifati monitoringini ta'minlash va ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishda muhim vosita ekanligini ko'rsatdi.

Ключевые слова: суммативная оценка, качество образования, система оценки, результаты обучения, компетентностный подход, педагогическая диагностика.

Резюме. В статье анализируется роль суммативного оценивания в образовательном процессе, его значение в оценке результатов обучения и влияние на качество образования. В исследовании изучены теоретические основы суммативного оценивания, международный опыт и его применение в современных системах образования. Результаты показали, что суммативная оценка является важным инструментом объективного определения результатов обучения, обеспечения мониторинга качества образования и повышения эффективности образовательного процесса.

Key words: summative assessment, educational quality, assessment, learning outcomes, educational effectiveness.

Summary. This article examines the role of summative assessment in the educational process and its contribution to improving educational quality. The theoretical foundations, international experience, and practical significance of summative assessment are analyzed. The findings indicate that summative assessment is an effective mechanism for measuring learning outcomes, ensuring educational accountability, and improving educational quality.

Kirisıw. Ózbekstanda ámelge asırılıp atırǵan bilimlendiriw reformaları summativ bahalaw sistemasın xalıqaralıq standartlar tiykarında jetilistiriwge qaratılǵan. "Bilimlendiriw haqqında"ǵı Nızam, jańa mámleketlik bilimlendiriw standartları, milliy bahalaw sisteması hám xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamalarında qatnasıw summativ bahalawdın áhmiyetin ele de arttırmaqta.

Búgingi kúnde bilimlendiriw sistemasında oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám kompetenciyaǵa durıs bahalaw máselesi ayrıqsha áhmiyetke iye bolmaqta. Bilimlendiriw sapasın támiyinlew hám onı xalıqaralıq standartlar dárejesine alıp shıǵıwda bahalaw sisteması áhmiyetli orın iyeleydi. Zamanagóy pedagogikada bahalawdın formativ hám summativ túrleri ajratılıp, olardıń hár biri bilimlendiriw procesiniń nátiyjeliligini arttırıwǵa xızmet etedi. Ásirese, summativ bahalaw bilimlendiriw nátiyjelerin anıqlaw, oqıwshılar erisken jetiskenliklerdi bahalaw hám de bilimlendiriw baǵdarlamalarınń nátiyjeliligini analizlew imkanıń beredi [3].

Summativ bahalaw belgili bir oqıw dáwiri, tema yamasa kurs juwmaqları boyınsha oqıwshılar tárepinen ózlestirilgen bilim hám kónlikpeler dárejesin anıqlawǵa qaratılǵan bahalaw túri esaplanadı [4].

Onıń nátiyjeleri bilimlendiriw sapasın monitoring etiw, oqıwshılardıń akademiyaǵa jetiskenliklerin bahalaw hám keyingi bilimlendiriw basqıshlarına tayarlıq dárejesin belgilewde áhmiyetli derek esaplanadı.

Jáhán bilimlendiriw ámeliyatında summativ bahalaw bilimlendiriw standartları talaplarına erisilgenlik dárejesin anıqlawdın nátiyjeli quralı sıpatında tán alınadı. Atap aytqanda, xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamaları (PISA, TIMSS, PIRLS) nátiyjeleri de bilimlendiriw sapası hám oqıwshılardıń kompetenciyaǵa bahalawda summativ qatnas elementlerine tiykarlanadı [5].

Summativ bahalaw bilim beriwdın belgili basqıshı yaki dáwiri juwmaǵında oqıwshılar tárepinen iyelengen bilim, kónlikpe hám uqıplılıqlardı bahalawǵa qaratılǵan process. Ol bilimlendiriw maqsetlerine qay dárejede erisilgenin anıqlaw, bilimlendiriw mákemeleriniń jumısın bahalaw hám keyingi bilimlendiriw basqıshlarına tayarlıq dárejesin belgilew imkanıyatın beredi.

Ózbekstan bilimlendiriw sistemasında da bahalawdın zamanagóy modellerin engiziw boyınsha keń kólemli reformalar ámelge asırılmaqta. Usı kózqarastan summativ bahalawdın abzallıqların ilimiy jaqtan tańlaw úlken áhmiyetke iye.

Máseleniń qoyılıwı. Ózbekstan Respublikasında keyingi jılları bilimlendiriw sistemasın modernizaciyalaw, xalıqaralıq bilimlendiriw standartların engiziw hám bilimlendiriwdiń sapasın arttırıwǵa qaratılǵan keń kólemlı reformalar ámelge asırılmaqta. Atap aytqanda, ulıwma orta bilim beriw mákemelerinde oqıwshılardıń bilim hám kompetenciyaǵa bahalaw sistemasın jetilistiriw mámleketlik bilimlendiriw siyasatınıń tiykarǵı baǵdarlarınan biri sıpatında belgilengen [2]. Biraq ámeliyat nátiyjesi sonı kórsetedi, bahalaw processlerinde obyektiv, ashıq-aydınlıq hám birden-bir ólshemler tiykarında bahalawdı támiyinlewge baylanıslı ayırım mashqalalar saqlanıp qalmaqta. Sonıń ishinde, dástúriy bahalaw usılları kóp jaǵdaylarda oqıwshınıń haqıyqıy bilim dárejesi hám kompetenciyaǵa tolıq sáwlelendirmeydi, bahalaw nátiyjeleri bolsa bilimlendiriwdiń sapasın tolıq analiz etiw ushın jeterli maǵlıwmat bermewi múmkin [6]. Bul bolsa bilimlendiriw mákemelerinde oqıw nátiyjelerin durıs bahalaw hám bilimlendiriwdiń sapasın basqarıw nátiyjeliligine tómendetedi.

Sońǵı jılları Ózbekstannıń xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamaları - PISA, TIMSS hám PIRLS izertlewlerinde qatnasıwı milliy bahalaw sistemasın xalıqaralıq talaplar tiykarında jetilistiriw zárurlıǵın jáne de kúsheytti [7]. Bul processte summativ bahalaw oqıwshılardıń belgili bir basqıstı erisken nátiyjelerin anıqlaw, bilimlendiriw standartlarınıń orınlanıwın qadaǵalaw hám bilimlendiriw mákemeleriniń jumıs nátiyjeliligine bahalawdıń áhmiyetli quralı sıpatında kórinmekte.

Sonıń menen birge, ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde summativ bahalawdıń mazmunı, normaları hám ámelge asırıw mexanizmlerin jetilistiriw, pedagoglardıń bahalaw kompetenciyaǵa rawajlandırıw hám de bahalaw nátiyjelerinen bilimlendiriwdiń sapasın arttırıw maqsetinde nátiyjeli paydalanıw máseleleri jeterli úyrenilmegen. Bul jaǵday summativ bahalawdıń abzallıqların ilimiy jaqtan analiz etiw hám onı bilimlendiriw sapasına tásir etiwshi áhmiyetli faktor sıpatında izertlew zárurlıǵın belgileydi. Sol sebepli summativ bahalawdıń bilimlendiriw nátiyjeliligine arttırıwdaǵı áhmiyetin anıqlaw áhmiyetli ilimiy mashqala esaplanadı.

Izertlew maqseti. Bul izertlewdiń maqseti summativ bahalawdıń teoriyalıq-pedagogikalıq tiykarların úyreniw, onıń bilimlendiriw sapasına tásin analiz etiw hám ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám kompetenciyaǵa durıs bahalaw arqalı bilimlendiriw nátiyjeliligine arttırıwdaǵı áhmiyetin anıqlawdan ibarat.

Sonday-aq, izertlew sheńberinde summativ bahalawdıń abzallıqların ilimiy jaqtan tiykarlaw, onı ámeliyatqa nátiyjeli engiziw mexanizmlerin izertlew hám bahalaw nátiyjelerinen bilimlendiriwdiń sapasın jaqsılaw quralı sıpatında paydalanıw boyınsha usınıslar islep shıǵıw nızderde tutiladı.

Izertlew obyektı. Izertlew obyektı sıpatında Ózbekstan Respublikası ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde ámelge asırılıp atırǵan bahalaw procesi, atap aytqanda, oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám kompetenciyaǵa anıqlawǵa qaratılǵan summativ bahalaw sisteması hám onıń bilimlendiriw sapasına tásiрі tańlangan.

Izertlew sheńberinde bilimlendiriw mákemelerinde summativ bahalawdı shólkemlestiriw ámeliyatı, bahalaw

nátiyjeleriniń oqıw procesi nátiyjeliligine tásiрі hám bilimlendiriw sapasın arttırıwdaǵı áhmiyeti úyreniledi.

Izertlew predmeti. Izertlew predmeti sıpatında summativ bahalawdıń bilimlendiriw procesinde qollanıwı, onıń oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám kompetenciyaǵa bahalawdaǵı imkaniyatları, sonday-aq, summativ bahalaw nátiyjeleriniń bilimlendiriw sapası hám oqıw procesi nátiyjeliligine tásir etiw mexanizmleri úyreniledi.

Izertlewde summativ bahalawdıń mazmunı, principi, ólshemleri, abzallıqları hám de onıń bilimlendiriw sapasın arttırıw faktori sıpatındaǵı pedagogikalıq imkaniyatları analiz etiledi.

Izertlew gipotezası. Bilimlendiriw mákemelerinde summativ bahalawdıń zamanagóy normaları hám texnologiyaların engiziw oqıwshılardıń bilimlendiriw jetiskenliklerin obyektiv anıqlaw, bilimlendiriw nátiyjelerin nátiyjeli monitoring etiw hám bilimlendiriwdiń sapasın basqarıw mexanizmlerin jetilistiriw arqalı bilimlendiriw nátiyjeliligine arttırıwǵa alıp keledi. Eger summativ bahalaw anıq ólshemler tiykarında shólkemlestirilse hám formativ bahalaw menen úylestirilse, bilimlendiriwdiń sapası hám de oqıwshılardıń akademiyalıq nátiyjeleri sezilerli dárejede artadı.

Izertlew metodologiyası. Bul izertlewdi ámelge asırıwda pedagogika, bilimlendiriw bahalaw teoriyası hám ilimiy izertlew metodologiyasınıń ulıwma principi, principi, izertlew procesinde summativ bahalawdıń bilimlendiriw sapasına tásin hár tárepleme úyreniw maqsetinde teoriyalıq hám empirikalıq izertlew usıllarınan kompleksli paydalanıldı.

Izertlewdiń teoriyalıq bóliminde temaǵa baylanıslı jergilikli hám sırt el ilimiy ádebiyatlar, normativ-huqıqıy hújjetler, bilimlendiriw tarawındaǵı ilimiy izertlewler jáne bahalaw sistemasına baylanıslı ilimiy derekler tańlandı. Bunda analiz, sintez, salıstırmalı analiz, ulıwmalastırıw hám sistemalastırıw usılları qollanıldı.

Empirikalıq izertlew procesinde bilimlendiriw mákemelerinde qollanıw atırǵan summativ bahalaw ámeliyatı úyrenildi. Pedagoglardıń pikir-usınısların anıqlaw maqsetinde sorawnama hám sáwbet usıllarınan paydalanıldı. Sonday-aq, oqıwshılardıń bahalaw nátiyjeleri analiz etilip, summativ bahalawdıń bilimlendiriw sapasına tásiрі bahalandı.

Izertlew nátiyjelerin qayta islew hám juwmaqlar shıǵarıwda statistikalıq analiz maǵlıwmatlardı salıstırıw hám interpretaciyalaw usıllarınan paydalanıldı. Alınǵan nátiyjeler tiykarında summativ bahalawdı jetilistiriw hám onıń bilimlendiriw sapasına unamlı tásin kúsheytiw boyınsha ilimiy-ámeliy usınıslar islep shıǵıldı. Izertlewde qollanılgan metodlar:

- ilimiy-pedagogikalıq ádebiyatlar analizlew;
- salıstırmalı hám sistemalı tallaw;
- baqlaw;
- sorawnama;
- sáwbet;
- pedagogikalıq tájiriybeni úyreniw;
- nátiyjelerdi statistikalıq analizlew;
- ulıwmalastırıw hám juwmaq shıǵarıw.

Izertlewdiń teoriyalıq bazasın bahalaw teoriyası boyınsha jergilikli hám sırt el alımlarınıń jumısları quraydı. Sonday-aq, OECD, YuNESKO hám xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamaların materialları tańlandı.

Nátiyjeler. Izertlew procesinde summativ bahalawdıń bilimlendiriw sapasına tásiiri teoriyalıq hám ámeliy jaqtan analiz etildi. Ilimiy ádebiyatlar hám pedagogikalıq derekler sonı kórsetti, summativ bahalaw oqıwshılardıń belgili bir oqıw dáwiri juwmaǵında erisken bilim, kónlikpe hám kompetenciyların anıqlawda úlken áhmiyetke iye. Bul bahalaw túri bilimlendiriw standartlarında belgilengen nátiyjelerge erisiw dárejesin anıqlaw hám bilimlendiriw procesiniń nátiyjeliligin bahalaw imkaniyatın beredi. Izertlew sheńberinde úyrenilgen pedagogikalıq tájiriyelerdiń analizi summativ bahalawdıń bir qatar abzallıqlarǵa iye ekenligin kórsetti. Oqıwshılardıń bilimlendiriw jetiskenliklerin durıs hám ólshemli bahalawǵa xızmet etedi. Bahalaw kriteriyaların anıq belgileniwi oqıtıwshı tárepinen subyektiv qatnas bolıw itimalın azaytıdı hám nátiyjelerdiń isenimliligin támiyinleydi. Izertlew nátiyjeleri summativ bahalawdıń bir qatar áhmiyetli abzallıqlarǵa iye ekenligin kórsetti.

Analizler sonı kórsetti, summativ bahalaw nátiyjeleri oqıwshılardıń ózlestiriw dárejesin anıqlaw menen bir qatarda, bilim beriw procesindegi bar mashqalardı da anıqlaw imkaniyatın beredi. Atap aytqanda, belgili temalar yamasa kompetenciylar boyınsha tómén nátiyjeler belgilengende, oqıw baǵdarlamaları hám oqıtıw metodların qayta kórip shıǵıw zárurlıǵı júzege keledi. Bul bolsa

bilimlendiriwdiń sapasın basqarıwdıń áhmiyetli mexanizmi sıpatında kórinedi. Pedagoglardıń pikir-usınısların analiz etiw summativ bahalaw nátiyjeleri oqıwshılardıń bilim alıw jumısın monitoring etiw, olardıń kúshli hám ázzi táreplerin anıqlaw jáne keyingi oqıw procesin jobalastırıwda úlken áhmiyetke iye ekenligin kórsetti.

Izertlew nátiyjeleri summativ bahalawdıń bilimlendiriw sapasına unamalı tásir etetuǵının tastıyıqladı. Onıń sistemalı hám ilimiy tiykarlangan halda qollanıwı oqıwshılardıń bilim dárejesin anıq bahalaw, bilimlendiriw nátiyjelerin monitoring etiw hám bilimlendiriw procesin jetilistiriw imkaniyatların keńeytedi. Sonlıqtan summativ bahalawdı zamanagóy bahalaw normaları tiykarında shólkemlestiriw bilimlendiriwdiń sapasın arttırıwdıń áhmiyetli faktorlarınan biri bolıp esaplanadı.

Juwmaq. Summativ bahalawdıń tiykarǵı abzallıqları sıpatında bahalawdıń obyektivligi, nátiyjelerdiń isenimliligi, bilimlendiriw nátiyjeliligin anıqlaw imkaniyatı hám de bilimlendiriw procesin jetilistiriw ushın zárúr maǵlıwmatlar bazasın qalıplestiriwi anıqlandı. Sonday-aq, summativ bahalaw nátiyjeleri oqıwshılardıń akademiyalıq jetiskenliklerin bahalaw, bilimlendiriw mákemeleriniń jumısın analiz etiw hám bilimlendiriwdiń sapasın basqarıw processlerinde áhmiyetli málimleme dereǵi bolıp xızmet etetuǵını dálillendi.

Ádebiyatlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdaǵı O‘RQ-637-sonlı «Ta’lim to‘g‘risida»ǵı Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydaǵı «2022-2026 yillarda maktab ta’limini rivojlantırish bo‘yicha milliy dasturnı tasdiqlash to‘g‘risida»ǵı PF-134-son Farmoni.
3. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – London, 1998. Vol. 5(1). – P. 7-74.
4. Nitko A.J., Brookhart S.M. Educational Assessment of Students. 7th ed. – Boston: Pearson Education, 2019. – P. 24-29.
5. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023. – P. 15-22.
6. Ишмухамедов Р., Йўлдошев М. Таълимда замонавий педагогик технологиялар. – Тошкент: «Фан ва технология», 2020.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. PISA 2022 Results: Factsheets – Uzbekistan. – Paris: OECD Publishing, 2023.